

m. pogačnik: poslednja nedelja

dragan koković

AKTUELNOST KULTURNE POTREBE

m. nemanjić: »kulturene potrebe« Izd. »vuk karadžić«
beograd 1974. str. 156.

Društvene i ljudske potrebe uopšte, su kompleksni fenomeni i kao takve predmet različitih nauka: psihologije, sociologije, etike, biologije i dr. Kao i mnogi društveni fenomeni, potrebe su bitno istorijske i dinamičke kategorije, a to znači da su se one tokom istorije razvijale, neke nestajale gubeći svoju aktuelnost, a druge opet nastajale, naravno kao produkt društveno istorijskog razvoja.

Autor knjige M. Nemanjić u tumačenju ovih pojava polazi sa antropološko-humanističkog aspekta. Već u predgovoru ove knjige srećemo njegovu misao: »Shvatiti čoveka znači shvatiti njegove potrebe. Shvatiti izvore i karakter ljudskih potreba, znači shvatiti čoveka«. Prema tome, čovek je polazna i završna tačka njegovih razmatranja i razmišljanja.

Ali svako razmatranje potreba, pa i kulturnih zahteva razmatranje karaktera suštinskih veza između čoveka, prirode i društva, jer je čovek neposredno deo prirode i proizvod društva.

Kao najbliže i najprihvatljivije stanovište, autor smatra ono koje je Marks izrazio o odnosu čoveka prema prirodi i društvenoj sredini, u kojoj ostvaruje uslove svoje egzistencije. Taj Marksov stav da način života delatnosti određuje karakter neke vrste, takođe služi kao polazna osnova u razmatranju potreba. Upravo je taj stav poslužio Marksu kao platforma na kojoj je on izgradio onu poznatu razliku između čoveka i životinjske skupine, a to su svrsishodnost, univerzalnost proizvodnje, mogućnost da čovek stvara elemente svoje kulture, sposobnost da pravi svoju istoriju...

Naravno da je ovakvo shvatanje čoveka značilo istovremeno i obračun sa raznim »izmima«, biologizam, psihologizam itd. U prvom poglavlju knjige »Kulturene potrebe«, koje nosi naslov »Od instinktivističkih do savremenih socijalno-psiholoških potreba«, postavljaju se i razmatraju neka bitna pitanja kao: šta je to što ljude aktivira, pokreće, šta usmerava jedne oblike ponašanja a potiskuje druge. Autor smatra da postoje bar dva odgovora na ovo fundamentalno pitanje: Jedan se vezuje za teoriju nagona, urođenih sklonosti, nepromenljivih čovekovih osobina, a drugi proizilazi iz savremene dinamičke i pluralističke teorije ljudskih motiva.

Prve teorije teže da sve ljudske potrebe, uključujući tu i kulturne, protumače kao izraz nepromenjive ljudske prirode, dok druge teorije polaze od ljudskih ciljeva i vrednosti.

U ovom poglavlju takođe se razmatraju teorije Viljima Meksdugala, Gordona Olporta, Viljema Tomasa, Abrahama Maslova i Eriha Froma. Pisac ove knjige smatra da je veliki doprinos onih koji su kritikovali, instinktivističke teorije sastoji u tome što su oni osporili urođenost i nepromenljivost svih potreba. U poglavlju »Potrebe, društvo i vrednosti«, naglašeni su neki bitni momenti, koji se odnose na zadovoljavanje ljudskih potreba.

Autor sledi Marksov stav da čovek ne može zadovoljavati svoje potrebe izolovano od drugih ljudi, bez jasno specifikovanih odnosa sa drugim grupama. U ovom poglavlju se takođe iznosi i argumentiše stav da veliki broj potreba nastaje tek sa proizvodnom delatnošću ljudi, jer su potrebe bitno dinamička kategorija, a za mnogim predmetima čovek nije imao potreba dok ih nije proizveo.

Razmatrajući odnos između potreba i društvenih vrednosti, autor smatra da se jedno od bitnih pitanja sastoji u tome, koje ljudske potrebe ostaju na periferiji društvenih interesovanja i zašto. On smatra da »ovo pitanje dobija posebnu važnost kada je reč o kulturnim potrebama, koje se često tretiraju kao nešto sekundarno, kao »nadgradnja«, kao nešto što je lepo, ali bez čega se može.«

U ovo poglavlje uključeni su i stavovi koji govore o otuđenosti ljudskih potreba, i oni se tumače i tretiraju u skladu sa Marksovom teorijom otuđenja, gde se klasna podela rada uzima kao osnov otuđenosti. Upravo na toj osnovi nastaje otuđenje pravih ljudskih potreba. »Fiksiran za jedno mesto u podeli rada, koje sužava čitav horizont misaonog i osećajnog sveta, čovek retko kada stekne, sposobnost da izgradi kriterije svojih potreba, da postaje svestan sveg bogatstva potreba, da izađe iz kruga jednog ograničenog broja potreba. I kad prekorači onaj prag koji obično nazivamo siromaštvom ili ekonomskom bedom, kada stekne mogućnost da zadovolji širu skalu potreba, takav čovek ne uspeva da prekorači prag jednostranog izvora, siromaštva ukusa u poređenju sa svim bogatstvom potreba i mogućih načina njihovog zadovoljenja« (str. 38).

Zato autor stoji na stanovištu da je veoma važno pitanje ljudskih potreba i društvenih vrednosti, u društvenim uslovima ikada nije obezbeđeno harmonično zadovoljavanje svih potreba i njihovo adekvatno zadovoljavanje. Pri tom on smatra da postoje neke zajedničke vrednosti, koje su svojstvene nekom društvu i koje stoje u određenoj vezi sa nekim potrebama i načinom njihovog manifestovanja i zadovoljenja. U ovom poglavlju su takođe razmatrani uzajamnost i dijalektički odnos između vrednosti i potreba, i pri tome se naglašava da je to ustvari vrlo složen odnos, jer vrednosti nastaju na tlu ljudskih potreba, ali ukoliko su dovoljno ustaljene i prihvaćene one same i usmeravaju naše potrebe.

U četvrtom odeljku ove knjige razmatraju se različita shvatanja kulture. Treba reći da pojam kulture još uvek nije precizno proučen niti određen. To nam svedoči o kompleksnosti ove pojave. M. Ilić u svojoj knjizi »Sociologija kulture i umetnosti«, navodi primer američkih naučnika Krebera i Klakholna, koji su, proučavajući postojeće definicije, uspeli da utvrde kako je u njihovo vreme bilo oko 257 različitih definicija kulture.

Ovakva višeznačnost često daje povoda da se tvrdi kako ima isto onoliko definicija kulture, koliko i teoretičara. Zato autor ove knjige smatra da nije ni moguće, a ni potrebno, analizirati sve te definicije, ali smatra da se treba opredeliti za određeno značenje pojma kulture, zbog toga da bi se dalje izlaganje usmerilo u jasnou pravcu. Pri tom on sve pomenute definicije kulture svrstava u tri grupe:

a) definicije koje između ljudskog društva u celini i svih njegovih manifestacija i kulture povlače izvestan znak jednakosti

b) definicije koje podrazumevaju određene humanističke sadržaje

c) definicije koje određuju specifičnost područja kulture, sa svim karakterističnim zakonima koje vladaju na njemu.

»Proizvođači kulture ili inteligencija« je peto poglavlje ove knjige, u kome autor razmatra pitanje socijalne uslovljenosti kulture, njenu pojavu i transformaciju tokom vremena. U početku kultura postaje posebna delatnost jednog sloja ljudi, koji se ne bave materijalnom proizvodnjom, već se markantno od nje uzdržavaju (dokoličarska klasa u Veblenovom smislu), ali ona u isto vreme postaje, u smislu uživanja u duhovnim uživanjima, privilegija određenog sloja, koji se ne bavi materijalnom proizvodnjom. To izdvajanje duhovne proizvodnje u posebnu oblast, istovremeno je značilo i oformljenje posebnog sloja koji će se baviti posebnom delatnošću — i autor upravo razmatra položaj tog sloja tokom istorije.

Zbog ovakve podele do koje je došlo na određenom stupnju istorijskog razvoja gde je podela rada odigrala najvažniju ulogu, autor s pravom, u odeljku »Kulturne potrebe, način stvaranja i otuđenja«, postavlja pitanje u kom smislu se može govoriti o kulturnim potrebama uopšte i šta je s kulturom kod »običnih ljudi«?

Podvajanje materijalne i duhovne proizvodnje uslovlilo je pojavu posrednika, a to je značilo uskraćivanje svake mogućnosti ponovnog uspostavljanja kulturne potrebe na široj osnovi. Upravo razmatranje ovih problema je jedna od glavnih crta ovog rada. U vezi zadovoljenja kulturnih potreba važni su ekonomski faktori (porodični budžet), kao i raspolaganje sa slobodnim vremenom — jednim segmentom budžeta vremena.

U knjizi se takođe razmatraju osnovne kulturne potrebe i njihova funkcija, a posebno mesto posvećeno je potrebama za jezičkim izražavanjem, saznavnim potrebama, kao i estetskim potrebama, u okviru kojih se govori o funkciji umetnosti i umetničkoj publici.

Posebno mesto zauzima autorova vizija masovne kulture. To je fenomen novijeg datuma, koji je povezan s pojmovima »masa«, »masovno društvo«, »masovna proizvodnja«, »masovne komunikacije«. Brz napredak masovna kultura doživljava sa pojavom urbanizacije, tehničkim napretkom, sve većim slobodnim vremenom u okviru kojeg se javlja i posebna grana — industrija dokolice.

Naravno da autor uvek ima na umu predmet istraživanja, pa zato postavlja pitanje: koje su perspektive kulturnih potreba koje zadovoljava masovna kultura? Autor smatra da ova kultura nije univerzalna u antropološkom smislu, jer ne zadovoljava univerzalno razvijenu kulturnu potrebu, niti uvek doprinosi da se ta kulturna potreba izgradi. Konformizam i prosečnost su dva najznačajnija obeležja masovne kulture. Ona je stvorila jedan nov auditativno-vizuelni jezik i pribegava uprošćavanju sadržaja preuzetog dela i vulgarizuje ga. Po mišljenju autora osnovni procesi vulgarizacije su: maniheizam, aktuelizacija i modernizacija. Na kraju ovog odeljka autor se ponovo vraća na problem vrednosti kad kaže, da od izbora društva i njegovih vrednosti, njegovih osnovnih ciljeva, zavisi šta će se pružiti publici i da je sam razvitak masovne kulture uslovljen osnovnom orijentacijom društva. Ona može postati univerzalna kultura, ukoliko samo univerzalizuje kulturnu potrebu, ali na novim osnovama.

U zaključku knjige »Ka novom jedinstvu ljudskih potreba«, autor smatra da prava kulturna potreba u svim svojim dimenzijama i svim vidovima svog ispoljavanja, može da se razvije samo u okviru jedne humanističke koncepcije. Uravnotežene kulturne potrebe u okviru te koncepcije zahteva drugačiji odnos čoveka prema svetu, izgrađivanje drugačijeg odnosa prema životnoj delatnosti, kao i činjenica da čovek mora postati samosvestan u oblasti rada, slobodnog vremena, u ličnom životu i u izvoru svoje egzistencije.

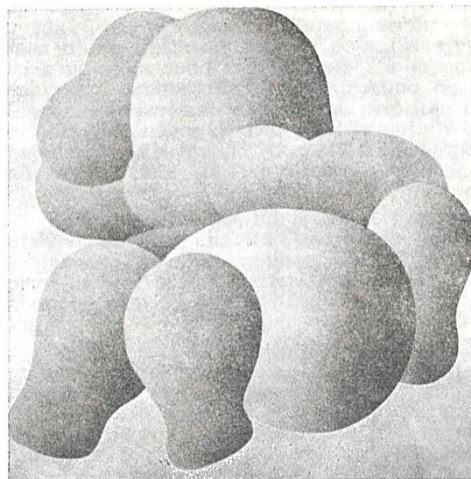
Upravo ovaj humanistički pristup je bitna odlika ovoga rada, što mu daje poseban pečat i vrednost.

Treba istaći da je autor M. Nemanjić sistematski obradio jedno područje kojim se ni Marks nije posebno bavio. Time je obogatio ne samo sociološku, već psihološku, pedagošku i estetsku literaturu, i tako dao svoj stručni doprinos našem svakodnevnom društvenom aktualitetu.

Socioklasni pristup, uzimanje u obzir slojnih razlika koje su postojale i koje postoje u kreiranju, manifestovanju i u zadovoljavanju kulturnih potreba je sledeće bitno obeležje ove knjige. Na ove momente autor ne zaboravlja ni jednog trenutka već od početka do kraja insistira na njima.

Mišljenja smo da je autor opštirnije, dublje i intenzivnije mogao obraditi odnos između društva, potreba i vrednosti. Stiće se utisak da su neka pitanja samo dodirnuta ali i nedorečena do kraja, mada su veoma važna sa aspekta problema koji su tretirani u ovoj knjizi.

U svakom slučaju, pokušali smo istaći, neke bitne momente, jedne vredne knjige, koja će sigurno biti predmet pažnje šireg auditorija.

v. lipovac: odmaranje

tode čolak

KNJIŽEVNA KRITIKA, MLADI PISCI I KNJIŽEVNI POČETNICI

Ne samo danas, nego oduvek i uvek, otkako se nemirno ljudsko srce, budno na putu čovekova kretanja iz mraka u svetlost, iz haosa u neizvesnosti, iz magme nesvesnosti u predele sklada, upustilo u avanturu ispovedanja sveta, postojalo je pitanje odnosa generacija. Generacije, nedefinisane uvek, pogotovo kada život teče bez dramatskih i traumatičnih zbivanja, ne trpe smene nagle i, one što su u rekama neumitnog toka pribegle ukotvljavanjima, opiru se pritiscima novih talasa koji su nužni i bez kojih bi se sve pretvaralo u memljive žabokrečine i opake ustajalosti. U literarnim kretanjima i proticanjima ti su pritisci tešku uočljivi i magloviti, jer se, u svojoj neodređenosti, pod pojmom *ново* i pod pojmom *mlado* krije i egzistira mnogo neprihvatljivog i dosta mutnog, dosta beživotnog i mnogo nestvarnog, što odudara i od mladosti i od novina, bez kojih nema pravih kretanja u literaturi, u umetnosti uopšte. Odnosi među generacijama još se više zamršuju kad se u lavirintima umetničkog života jednog podneblja nađe jedna koja smatra da je bogomdana i nadnaravna, da ona mora, jer je pozvana, da vodi i da kontroliše što se dešava, i da njeno treba da bude uzorak kakva je prava literatura i kakav treba da bude njen umetnički izraz. Takva generacija uvek nailazi na otpore i takva shvaćanja štete literaturi, jer se književnost, kao i svako stvaranje što znači umetnost, ne da okoštavanjima i ne trpi kalupe i dogme, neće propovedi i ne podnosi proizvoljnosti. Živa i nemirna, znatiželjna kao i sve što se sa nečim prvi put susreće, literatura hoće da bude čovek i njegovo srce, da bude vreme i da bude prostor, da bude svet, njegova izvesnost, da bude san i težnja, stvarnost življenja i život sna; ona hoće, logikom srca. da bude određena od sebe i jasna u odnosu prema svom vremenu i prema čoveku toga vremena.